

Nieuwe Nederlanders en vertrouwen in de rechter

Jacqueline van der Schaaf

In opdracht van de Raad voor de rechtspraak: 7-6-2018

Samenvatting

Het vertrouwen in de rechter van burgers met en burgers zonder een migratie-achtergrond blijkt te verschillen; burgers met een Surinaamse of Antilliaanse/Arubaanse migratie-achtergrond hebben minder vertrouwen in de rechter. Onder nieuwe Nederlanders is het vertrouwen in andere (overheids)instituties de belangrijkste voorspeller voor vertrouwen in de rechter. Het beeld dat men heeft over de prestaties van de rechtspraak doet er veel minder toe. Dit resultaat is niet anders dan doorgaans voor Nederlanders zonder migratie-achtergrond wordt geconstateerd. Burgers die bij een rechtszaak betrokken zijn geweest, hebben minder vertrouwen in de rechter. Dit geldt zowel voor burgers met en burgers zonder een migratie-achtergrond. Meer inzicht in het vertrouwen in de rechter, het sociaal vertrouwen in de medemens en het gebruik van rechtspraak, is wenselijk.

1 Beleidsachtergrond¹

Het vertrouwen van burgers in de rechtspraak is een terugkerend onderwerp van maatschappelijke discussie. Dit vertrouwen is de afgelopen tien jaar, op enkele tijdelijke uitschieters na, vrij stabiel gebleven; tussen de 60 en 70% van de burgers heeft vertrouwen in de rechtspraak.²

Er bestaat veel onderzoek naar de vraag in hoeverre vertrouwen daadwerkelijk afhangt van het beeld van de prestaties van de rechtspraak of meer samenvalt met een algemeen vertrouwen van burgers in overheidsinstellingen en de medemens. Conclusies daaruit zijn niet altijd eenduidig; voor beide stellingen valt wat te zeggen. De voorzitter van de Raad voor de rechtspraak bracht het in zijn nieuwjaarstoespraak van 2017 als volgt: *‘Rechtspraak is er voor de samenleving; rechtspraak is afhankelijk van het vertrouwen dat mensen hebben in rechters. [...] Vertrouwen gaat om meer dan alleen kernwaarden; ik denk dat vertrouwen ook heel erg gaat over prestaties en professionaliteit’* (Nieuwjaarstoespraak Frits Bakker 12-1-2017).³ Binnen de Rechtspraak bestaat dus de opvatting dat vertrouwen en prestaties verband houden.

Daarnaast bestaat, wat meer impliciet, de opvatting dat het vertrouwen van burgers in de rechtspraak samenhangt met herkenbaarheid van het instituut Rechtspraak oftewel met herkenbaarheid van de mensen die er werken. Afscheid nemend president van het Haagse hof, Leendert Verheij, signaleerde onlangs het achterblijven van het aantal rechters met een migratie-achtergrond en bepleitte dat *“de rechtspraak een slag moet maken naar etnische diversiteit [...] nog altijd is het aantal rechters met een migratie-achtergrond veel te laag.”*⁴ Zijn inschatting was dat ongeveer 2% van de rechters een migratie-achtergrond heeft. Ter duiding; zo’n 12% van de burgers heeft een niet-westerse migratie-achtergrond. Volgens Verheij zou in de behandeling van zaken het begrip voor culturele verschillen toenemen naarmate er meer rechters met een migratie-achtergrond werken. Of burgers met een migratie-achtergrond daarmee ook meer vertrouwen zouden stellen in de rechtspraak, weten we niet.⁵ Daar kunnen vele andere factoren aan ten grondslag liggen.

Vanuit maatschappelijk perspectief kan het toekennen van vertrouwen aan (overheids)instellingen worden opgevat als een maat voor sociale cohesie of betrokkenheid bij de samenleving. Een verminderd vertrouwen in instellingen kan wijzen op afstand tot de samenleving en zou zelfs kunnen duiden op verlies aan legitimiteit onder burgers. Een instituut als de rechtspraak zorgt er voor dat het dagelijkse maatschappelijke verkeer soepel en efficiënt kan verlopen; dat de burger hier vertrouwen in heeft, is van cruciaal belang.

Deze notitie gaat specifiek over het vertrouwen in de rechtspraak van burgers met een migratie-achtergrond. We maken onderscheid naar een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse/Arubaanse of een Poolse migratie-achtergrond.⁶ Beleidsmatig is er geen specifieke

¹ Met dank aan Frank van Tulder, Marnix Croes en Albert Klijn voor het nuttige commentaar op de eerdere versie van deze notitie.

² Volgens de cijfers uit het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) sinds 2009 van het SCP.

³ <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/nieuwjaarstoespraak-Frits-Bakker-2017.pdf>

⁴ Interview Volkskrant: 26-3-2018

⁵ Tenzij we geen verschillen in vertrouwen tussen burgers met en zonder migratie-achtergrond zouden aantreffen, kunnen we de vraag of het vertrouwen samenhangt met de ‘etnische’ herkenbaarheid van de rechtspraak - de weinig gemêleerde etnische achtergrond van rechters - hier verder niet beantwoorden. Immers, vertrouwen is afhankelijk van vele andere factoren en naar ‘etnische herkenbaarheid van de rechtspraak’ is in onze enquêtes niet gevraagd.

⁶ Zowel de benaming ‘etnische achtergrond’ als ‘migratie-achtergrond’ wordt gebruikt in deze notitie; beide termen doelen op burgers met een migratie-achtergrond (eerste generatie) of een ouder met een migratie-achtergrond (tweede generatie) afkomstig uit Turkije, Marokko, Suriname, de Antillen of Aruba en Polen. De groep als geheel wordt aangeduid met de benaming ‘de nieuwe Nederlander’. De groep met alle burgers,

aanleiding voor dit onderzoek, wel is de kennis over het vertrouwen in de rechtspraak van burgers met een etnische achtergrond weinig gedetailleerd. Daar hopen we verandering in te brengen.

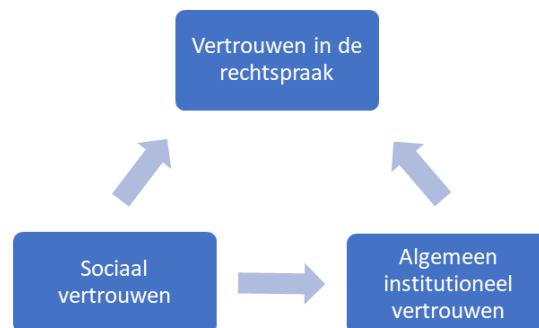
Paragraaf 2 van deze notitie geeft een beknopt overzicht weer van de literatuur over vertrouwen in instituties en in de rechtspraak, met de daaruit afgeleide onderzoeksvragen. Vervolgens besteedt paragraaf 3 aandacht aan de dataverzameling. Daarna schetsen we de mate van vertrouwen in de rechtspraak van verschillende groepen in paragraaf 4. Paragraaf 5 gaat nader in op de achtergronden van (de verschillen in) vertrouwen. Paragraaf 6 geeft tenslotte de conclusies.

2 Literatuur over vertrouwen en de onderzoeksvragen

Verschillende soorten vertrouwen

Sommige literatuur over vertrouwen maakt onderscheid tussen ‘verticaal’ en ‘horizontaal vertrouwen’ (Van den Bos, 2011; Van der Meer, 2004; Dekker e.a., 2004 en 2007). Horizontaal vertrouwen duidt op sociaal vertrouwen, soms ook ‘intermenselijk’ of ‘basisvertrouwen’ genoemd. Het gaat dan om de vraag in hoeverre je de mensen om je heen, je medeburgers, vertrouwt. Verticaal vertrouwen richt zich op het vertrouwen in instituties als de overheid en de politiek. Daarbij gaat het om vertrouwen in een organisatie als geheel; het is anoniemer en minder aan personen gekoppeld. Dit institutioneel vertrouwen is meer hiërarchisch of afstandelijk van aard (Van den Bos, 2011).

Het vertrouwen in de rechtspraak als organisatie rekenen we onder institutioneel vertrouwen. Het is de vraag of we vertrouwen in de rechter als persoon ook als institutioneel vertrouwen zouden moeten zien. Dit is gebruikelijk in de empirische literatuur (o.a. Van der Meer, 2004; Dekker e.a., 2004 en 2007), maar bijvoorbeeld Niemeijer & Van Wijck (2013) vatten het vertrouwen in personen die voor de rechtspraak werken, zoals rechters, op als een indicatie voor sociaal vertrouwen. Alleen het vertrouwen in het functioneren van de rechtspraak als systeem zien de auteurs als institutioneel vertrouwen. Daar is wat voor te zeggen maar hier maken we toch de keuze om vertrouwen in de rechtspraak en de rechter, gezien de afstand tot de burger, beide op te vatten als institutioneel vertrouwen. Het concept sociaal vertrouwen reserveren we voor vertrouwen in de medeburger. Dat er een sterke positieve samenhang tussen beide vormen van vertrouwen bestaat is al eerder aangetoond. Ook is duidelijk dat algemeen institutioneel vertrouwen en, in iets mindere mate, sociaal vertrouwen, de sterkste voorspellers voor vertrouwen in de rechtspraak zijn (Van der Meer, 2004; Dekker e.a., 2004 en 2007). Dit verband is grafisch weergegeven in onderstaande figuur.

Van Houwelingen, Huijnk, & den Ridder (2016) concluderen in hun onderzoek naar integratie van niet-westerse migranten dat het institutioneel vertrouwen van migrantengroepen overeenkomt met

ongeacht de etnische achtergrond, krijgt de benaming ‘de gemiddelde Nederlander’ (zie ook paragraaf 3: Dataverzameling).

die van Nederlanders zonder migratie-achtergrond. Het sociaal vertrouwen verschilt wél opvallend tussen burgers met en burgers zonder migratie-achtergrond:

“Niet-westerse migranten zijn minder van mening dat andere mensen te vertrouwen zijn. Het sociaal vertrouwen van de grote vier migrantengroepen is kleiner dan dat van autochtone Nederlanders. Van de autochtone Nederlanders vindt bijna twee derde dat de meeste mensen over het algemeen wel te vertrouwen zijn. Bij de migrantengroepen varieert dit deel van 35% bij de Turkse Nederlanders tot 44% bij de Marokkaanse Nederlanders. De verschillen in sociaal vertrouwen tussen de diverse migrantengroepen zijn gering, al is het wel zo dat het sociaal vertrouwen bij de Marokkaanse Nederlanders significant groter is dan bij de andere migrantengroepen.” (p. 199)

In het onderzoek van Van Houwelingen e.a. is het (institutioneel) vertrouwen in justitie nagegaan. Wat er precies onder ‘justitie’ opgevat moest worden is aan de respondenten zelf overgelaten; dit werd verder niet gespecificeerd. De onderzoekers concluderen dat het vertrouwen in justitie tussen groepen vergelijkbaar is; bij Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders iets lager en het hoogst bij Marokkaanse Nederlanders, vergelijkbaar met Nederlanders zonder migratie-achtergrond. Het vertrouwen in justitie bleek onder alle groepen hoger dan het vertrouwen in de politie. Cijfers van het SCP naar vertrouwen in het ‘rechtssysteem’ (uit 2014) en in de ‘rechtspraak’ (uit 2016) laten geen verschillen tussen burgers met een migratie-achtergrond en burgers zonder migratie-achtergrond zien (Van Noije & Putters, 2017, p. 44). In de CBS-cijfers over vertrouwen in ‘rechters’ in 2017, zien we eveneens weinig grote verschillen tussen burgers met en zonder migratie-achtergrond.⁷ Daarbij wel de kanttekening dat die verschillen verder niet getoetst zijn.

Over de ervaring van niet-westerse migranten met de rechtspraak weten we uit de geschilbeslechtingsdelta dat niet-westerse migranten een grotere kans hebben op rechtsproblemen maar relatief weinig gebruik maken van buitengerechtelijke en gerechtelijke procedures en minder vaak overeenstemming bereiken in een geschil (Ter Voert & Klein-Haarhuis, 2014).

“Niet-westerse allochtonen hebben vaker (69%) een probleem ervaren dan autochtonen (56%) of westerse allochtonen (56%). Ze hebben vooral vaker een probleem gehad op het gebied van werk, het huren of verhuren van onroerend goed en met discriminatie. In totaal hebben ze ook meer problemen ervaren (gemiddeld 2,6) dan westerse allochtonen (gemiddeld 1,8) en autochtonen (gemiddeld 1,6).” (p. 69)

De literatuur laat wat betreft vertrouwen in justitie, de rechtspraak, het rechtssysteem of de rechter weinig tot geen verschillen zien tussen burgers met en burgers zonder migratie-achtergrond. Het is de vraag of dit eveneens geldt voor vertrouwen in de rechtspraak en vertrouwen in de rechter in de door ons onderzochte groepen. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvragen:

1. Verschilt het vertrouwen in de rechtspraak en in de rechter van de nieuwe Nederlander met dat van de gemiddelde Nederlander?
2. Verschilt dit vertrouwen tussen nieuwe Nederlanders onderling?

Determinanten van vertrouwen

Als het gaat om de verklaring voor institutioneel vertrouwen in de rechtspraak bestaan er grofweg twee lijnen in het onderzoek; onderzoek naar de invloed van (of de perceptie van) de daadwerkelijke prestaties van de rechtspraak en onderzoek naar de samenhang met sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken en algemene opvattingen van de burger zelf.

- *Sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken en algemene opvattingen.* Wat betreft sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken van burgers gaat een hogere leeftijd samen met minder vertrouwen en een hogere opleiding met meer vertrouwen. Vrouwen hebben in sommige

⁷ Het percentage van de bevolking met vertrouwen in ‘rechters’ is in 2017 onder Nederlanders zonder migratie-achtergrond 72.9%, onder niet-westerse migranten 73.2%, en onder westerse migranten is dit aandeel 72.0%. CBS-Statline: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82378NED/table?ts=1528221142463>

onderzoeken juist meer vertrouwen in de rechtspraak en in andere juist minder dan mannen. Tussen inkomen en vertrouwen bestaat een positief (zwak) verband maar dat komt niet in alle onderzoeken even duidelijk naar voren. Wat algemene opvattingen en voorkeuren van burgers betreft, hebben niet-stemmers veelal minder vertrouwen in de rechtspraak dan stemmers op gevestigde partijen. Burgers met een bepaalde religieuze voorkeur, waaronder Nederlands hervormd en gereformeerd, hebben minder vertrouwen in de rechtspraak. Tevredenheid over de democratie en politiek zelfvertrouwen is positief gerelateerd aan vertrouwen in de rechtspraak, politieke cynisme en anomie zijn negatief verbonden aan vertrouwen in de rechtspraak. Zoals eerder genoemd blijkt vooral algemeen institutioneel en sociaal vertrouwen sterk van belang voor vertrouwen in de rechtspraak (vgl. Dekker e.a., 2004 en 2007; Van der Meer, 2004; Achterberg & Mascini, 2013). Specifiek voor nieuwe Nederlanders kunnen opvattingen over discriminatie van belang zijn. Men mag immers een verband tussen ervaringen met discriminatie en vertrouwen in de medemens veronderstellen. Dit kan mede het algemeen vertrouwen in instituties of in de rechter beïnvloeden. Of de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken verschillen tussen burgers met en burgers zonder een migratie-achtergrond is onderwerp van de derde onderzoeksvraag. Een eventuele samenhang van algemene opvattingen en voorkeuren en vertrouwen in de rechter vergelijken we alleen tussen nieuwe Nederlanders onderling en is onderwerp van de vierde onderzoeksvraag:

3. Verschillen de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken en het vertrouwen in de rechter tussen de nieuwe en de gemiddelde Nederlander?
4. Verschillen algemene opvattingen en voorkeuren en het vertrouwen in de rechter tussen nieuwe Nederlanders onderling?

- *Prestaties van de rechtspraak.* Mogelijk is vertrouwen in de rechtspraak mede bepaald door de informatie die burgers hebben over prestaties van de rechtspraak. Het gaat om het beeld van de effectiviteit van de rechtspraak (zoals de aanpak van de criminaliteit of de hoogte van de straffen) en de beleving van de distributieve dan wel procedurele rechtvaardigheid van de rechtspraak door de burger. Dit laatste kan gaan om de concreet ervaren rechtvaardigheid tijdens een rechtszaak maar ook om het beeld ervan op afstand (Van Noije & Putters, 2017, p. 46/47). Onderzoek naar berichtgeving over de rechtspraak en het effect daarvan op het vertrouwen valt ook onder deze noemer. Daarbij zien we zowel positieve als negatieve effecten op vertrouwen van berichten over rechtszaken en procedures in de media. Die zijn echter klein, in vergelijking met het effect van algemeen institutioneel vertrouwen en sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken (Kleinnijenhuis, Van Atteveldt & Welbers, 2012, tabel 14). Anderzijds zien we dat informatieve tv-series over de rechtbank het vertrouwen wel vergroten, maar dat dit effect niet lang beklijft (Klijn & Croes, 2012). In een van de onderzoeken zien we dat de opvatting dat er te licht wordt gestraft (distributieve rechtvaardigheid) samenhangt met minder vertrouwen in de rechter (Dekker e.a., 2004 en 2007). In ander onderzoek zien we deze relatie tussen de opvatting over de zwaarte van straffen en vertrouwen in de rechter juist niet (De Keijser, Van Koppen & Elffers, 2006). Een samenhang van ontwikkelingen in de beleving van criminaliteit of onveiligheidsgevoelens en vertrouwen in de rechter komt niet duidelijk naar voren (Croes, 2011). Kortom, opvattingen over de prestaties van de rechtspraak doen er soms wel, soms niet toe en de relatie met vertrouwen in de rechtspraak lijkt niet heel sterk. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

5. In hoeverre is er een relatie tussen vertrouwen in de rechter en het beeld van de prestaties van de rechtspraak (opvattingen over criminaliteit en straf) onder nieuwe Nederlanders en verschilt deze tussen nieuwe Nederlanders onderling?

Zoals blijkt uit het voorgaande, kunnen we niet alle vragen beantwoorden voor zowel de nieuwe als de gemiddelde Nederlander. Wat de nieuwe en de gemiddelde Nederlander betreft, kijken we naar verschillen in vertrouwen in de rechtspraak en verschillen in vertrouwen in de rechter en bezien we de relatie met sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken. Daarnaast gaan we, voor de nieuwe

Nederlanders separaat, ook in op de samenhang van vertrouwen met algemene opvattingen en voorkeuren en op de relatie tussen vertrouwen en het beeld van de prestaties van de rechtspraak.

3 Dataverzameling

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden maken we gebruik van twee verschillende steekproeven. De steekproef onder alle Nederlanders vond plaats in juni 2016 in het kader van een onderzoek naar de reputatie van de rechtspraak, uitgevoerd door Motivaction (Reputaties in de waagschaal, 2016). De deelnemers aan het zogenaamde 'Stempuntpanel' zijn gevraagd de vragenlijst in te vullen. Dit leidde tot een respons van 27% (2.055 panelleden). De etnische achtergrond van de respondenten is onbekend; er kunnen met andere woorden ook Nederlanders met een etnische achtergrond in deze steekproef zitten, die we niet kunnen onderscheiden. De respons is gewogen naar achtergrondkenmerken van de bevolking in Nederland.

In de periode van maart tot mei 2017 is in het kader van het Omnibusonderzoek van Motivaction, waaraan specifiek nieuwe Nederlanders deelnemen, een aantal vragen over de rechtspraak toegevoegd. De steekproef bestaat in totaal uit 1.002 respondenten met daarin: Turkse Nederlanders (N=185), Marokkaanse Nederlanders (N=196), Surinaamse Nederlanders (N=197), Antilliaanse/Arubaanse Nederlanders (N=202) en Polen in Nederland (N=222). De respons is gewogen aan de hand van CBS-statistieken naar leeftijd, opleiding en geslacht per etnische groep. Zowel de benaming 'etnische achtergrond' als 'migratie-achtergrond' wordt gebruikt in deze notitie; beide termen doelen op burgers met een migratie-achtergrond (eerste generatie) of een ouder met een migratie-achtergrond (tweede generatie) afkomstig uit bovengenoemde landen. We duiden in de tekst de twee groepen ondervraagde burgers aan met de benaming 'gemiddelde Nederlander' en 'nieuwe Nederlander'. Bijlage 2 geeft een overzicht van de achtergrondkenmerken van beide groepen.

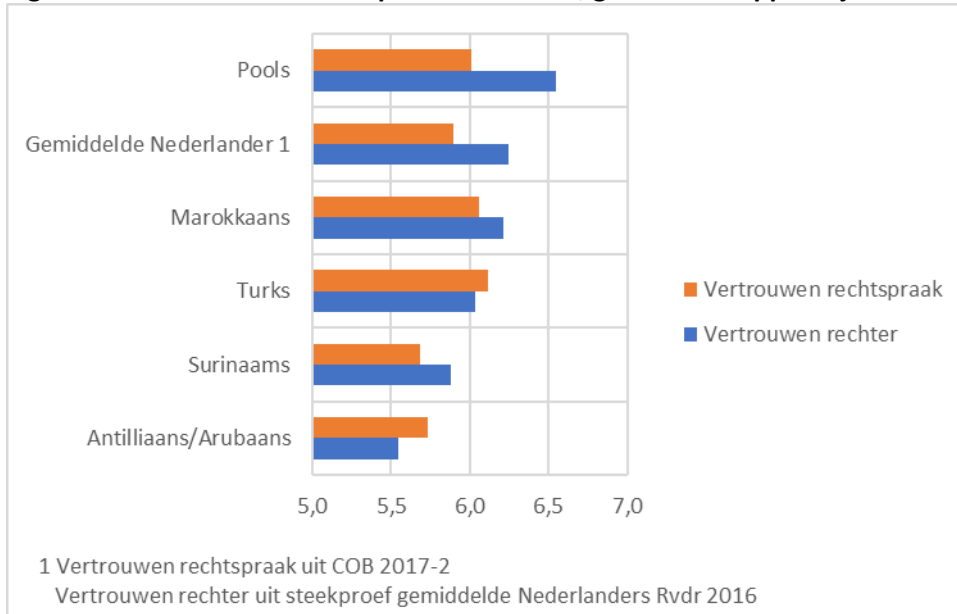
4 Vertrouwen in de rechtspraak en in de rechter

Figuur 1 geeft het vertrouwen van burgers in de rechtspraak weer (oranje staven). Het rapportcijfer varieert (van laag naar hoog) van een 5,7 (Antilliaanse/Arubaanse achtergrond) tot een 6,1 (Turkse en Marokkaanse achtergrond). De gemiddelde Nederlander geeft op vertrouwen in de rechtspraak een rapportcijfer van 5,9, en vormt daarmee de middenmoot. We constateren geen significante verschillen in rapportcijfers tussen de groepen. Met ander woorden, nieuwe Nederlanders verschillen niet van de gemiddelde Nederlander op vertrouwen in de rechtspraak; ook voor de nieuwe Nederlanders onderling constateren we geen verschil.⁸

Deze uitkomsten komen overeen met eerdere bevindingen uit onderzoek dat het institutioneel vertrouwen van burgers met een migratie-achtergrond parallellen vertoont met die van burgers zonder deze achtergrond. Het sociaal vertrouwen zou, zo blijkt uit de onderzoeksliteratuur (Van Houwelingen e.a., 2016, p. 205), veel sterker verschillen maar is in onze opzet niet gemeten.

⁸ Het gemiddelde rapportcijfer voor vertrouwen in de rechtspraak als organisatie verschilt niet statistisch significant naar etnische achtergrond. Ook verschilt dit rapportcijfer van de groep nieuwe Nederlanders als geheel (5,9), niet statistisch significant van die van de groep gemiddelde Nederlanders (5,9). (T-toets; $P > 0.05$)

Figuur 1: Vertrouwen in rechtspraak en rechter, gemiddeld rapportcijfer naar etnische achtergrond

* Statistisch significant verschil op 'Vertrouwen rechter' bij Antilliaanse/Arubaanse achtergrond t.o.v. Poolse en Marokkaanse achtergrond en de gemiddelde Nederlander (ANOVA post hoc Games-Howell toets, $P < 0.05$). Bij 'Vertrouwen rechtspraak' werden geen statistisch significante verschillen naar etnische achtergrond geconstateerd ($P > 0.05$).

Het vertrouwen in de rechter zelf, uitgedrukt in gemiddelde rapportcijfers, staat eveneens weergegeven in figuur 1 (blauwe staven). Hier zien we dat burgers met een Poolse achtergrond het hoogste rapportcijfers geven (6,5). Burgers met een Antilliaanse/Arubaanse achtergrond geven het laagste rapportcijfer (5,5). Het rapportcijfer van burgers met een Antilliaanse/Arubaanse achtergrond is statistisch significant lager dan dat van burgers met een Poolse en Marokkaanse achtergrond en dan die van de gemiddelde Nederlander.⁹

Er is met andere woorden sprake van verschil in vertrouwen in de rechter naar etnische achtergrond; het vertrouwen in de rechtspraak als organisatie verschilt niet naar etnische achtergrond.¹⁰ Ook is in de figuur zichtbaar dat de meeste groepen op vertrouwen in de rechter hoger scoren dan op vertrouwen in de organisatie. Echter, alleen bij de burgers met een Poolse achtergrond verschilt het rapportcijfer voor vertrouwen tussen de rechtspraak als organisatie en die voor de persoon van de rechter, statistisch significant met een halve punt.¹¹

Het is onduidelijk waarom er naar etnische achtergrond wel verschillen in vertrouwen in de rechter worden geconstateerd en niet bij de rechtspraak als organisatie. Beide typen vertrouwen zijn hier opgevat als een maat voor institutioneel vertrouwen in de rechtspraak, maar wellicht is dit niet helemaal houdbaar (zie paragraaf 2). Het is bekend uit eerder onderzoek dat het sociaal vertrouwen van burgers met een migratie-achtergrond beduidend lager is dan die van burgers zonder migratie-achtergrond. Voor het institutioneel vertrouwen geldt dit niet (Van Houwelingen e.a., 2016, p. 205). Wellicht dat dit sociaal vertrouwen bij het gemeten kenmerk 'vertrouwen in de rechter' meer tot uitdrukking komt dan bij het gemeten kenmerk 'vertrouwen in de rechtspraak'. Exacte duiding is op basis van dit onderzoek echter niet mogelijk.

⁹ Het rapportcijfer voor vertrouwen in de rechter van de groep nieuwe Nederlanders als geheel (6,0), verschilt ook statistisch significant van die van de groep gemiddelde Nederlanders (6,3). (T-toets; $P < 0.05$)

¹⁰ Er is geen statistisch significant verschil in de hoogte van het gemiddeld rapportcijfer tussen vertrouwen in de rechter (6,00) en vertrouwen in de rechtspraak (5,97) in de steekproef Nieuwe Nederlanders (paarsgewijze T-toets, $P > 0.05$).

¹¹ Wellicht is deze bevinding gelinkt aan ervaringen in het land van herkomst; het (oude communistische) systeem is minder te vertrouwen dan de mens.

5 Determinanten van vertrouwen in de rechter

In deze paragraaf gaan we in op mogelijke verklaringen voor verschillen in vertrouwen in de rechter. Het vertrouwen in de rechtspraak als organisatie is niet in deze analyses betrokken. In paragraaf 2 beschreven we de relevante kenmerken voor de variatie in vertrouwen aan de hand van eerder onderzoek. Niet alle deze kenmerken zijn voor beide steekproeven voorhanden. Voor de vergelijking tussen de nieuwe Nederlander en de gemiddelde Nederlander gebruiken we alleen de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken (leeftijd, sekse, opleiding en inkomen). We weten van zowel de nieuwe Nederlander als de gemiddelde Nederlander of de respondent eerder met de rechter in aanraking is geweest. Dit aspect nemen we eveneens mee als sociaal-maatschappelijk achtergrondkenmerk (betrokkenheid in rechtszaak). Voor de vergelijking van nieuwe Nederlanders onderling, zijn ook de algemene voorkeuren en opvattingen beschikbaar (stemgedrag, religie en algemeen institutioneel vertrouwen), evenals de opvattingen over discriminatie. Ook de opvattingen over de prestaties van de rechtspraak (effectiviteit rechtssysteem, de hoogte van de straffen en zorgen om criminaliteit) zijn betrokken in de analyse onder nieuwe Nederlanders.

De nieuwe en gemiddelde Nederlander vergeleken

Uit het eerste model in tabel 1 waarin de nieuwe Nederlander is vergeleken met de gemiddelde Nederlander, blijkt dat burgers met een etnische achtergrond iets minder vertrouwen hebben in de rechter dan de gemiddelde Nederlander. Het tweede model laat zien dat dit met name het geval is bij burgers met een Surinaamse of Antilliaanse/Arubaanse achtergrond. We kijken voor de nieuwe en gemiddelde Nederlander separaat, naar de relatie tussen de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken en vertrouwen in de rechter in model 3 en 4.¹²

- *Nieuwe Nederlanders.* We zien dat onder de nieuwe Nederlanders (model 3) vrouwen, ouderen en hoger opgeleiden meer vertrouwen in de rechter hebben; betrokkenheid in een rechtszaak leidt tot minder vertrouwen. Uit eerder onderzoek blijkt het effect van sekse op vertrouwen niet altijd even eenduidig; in de SCP onderzoeken is geconstateerd dat vrouwen minder vertrouwen in de rechtspraak hebben, terwijl Achterberg e.a. juist constateren dat mannen zich onderscheiden door meer wantrouwen in de rechtspraak. Het geconstateerde leeftijdseffect onder nieuwe Nederlanders is omgekeerd aan wat er in eerder onderzoek onder burgers is geconstateerd; een hogere leeftijd had in die onderzoeken minder vertrouwen in de rechtspraak als gevolg (vgl. Dekker e.a., 2004 en 2007; Van der Meer, 2004; Achterberg & Mascini, 2013). Dit leeftijdseffect is dus typerend voor de onderzochte groep nieuwe Nederlanders, zo zal ook blijken wanneer we hieronder de effecten met die van de gemiddelde Nederlander vergelijken. Het effect van opleiding onder nieuwe Nederlanders komt overeen met de bevindingen uit de onderzoeksliteratuur.

- *De gemiddelde Nederlander.* Bij de gemiddelde Nederlander (model 4) zien we geen significant effect van sekse op vertrouwen. Bij leeftijd zien we dat ouderen juist minder vertrouwen in de rechter hebben; een omgekeerd effect aan dat van de nieuwe Nederlanders. Een boven modaal inkomen en een hogere opleiding leidt tot meer vertrouwen in de rechter bij de gemiddelde Nederlander en betrokkenheid in een rechtszaak tot minder vertrouwen. Dit effect van inkomen werd in sommige eerdere onderzoeken ook geconstateerd.

De nieuwe en gemiddelde Nederlander verschillen dus wat betreft het effect van sekse, leeftijd en inkomen op vertrouwen in de rechter. Ook zien we dat het effect van opleiding wat sterker is bij de gemiddelde Nederlander en dat onder Nieuwe Nederlanders betrokkenheid in een rechtszaak een

¹² De effecten van de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken blijken dermate te verschillen tussen de nieuwe en de gemiddelde Nederlander dat opname in een gezamenlijk model niet mogelijk is (Likelihood Ratio toets: log-likelihood 89,05 (Chi2, df 7) $P < 0.01$).

wat sterker effect heeft. Wanneer we deze resultaten omrekenen naar rapportcijfers dan geeft de gemiddelde Nederlandse man tussen de 35 en 44 jaar, met een modaal inkomen, een gemiddeld opleidingsniveau en geen eerdere betrokkenheid in een rechtszaak, een rapportcijfer van 6,3 op vertrouwen in de rechter. Zo'n zelfde man, met dezelfde kenmerken, maar dan met een etnische achtergrond geeft een rapportcijfer van 5,9. Een gemiddelde Nederlandse vrouw zou met bovengenoemde kenmerken een 6,2 als rapportcijfer geven, terwijl een vrouw met een etnische achtergrond en deze kenmerken een 6,3 geeft op vertrouwen in de rechter.

- *Rechtsgebruikers minder vertrouwen.* Vooral de relatie tussen eerdere betrokkenheid in een rechtszaak en minder vertrouwen in de rechter is interessant en werd naar ons weten niet in eerder onderzoek geconstateerd of als kenmerk in eerdere analyses over vertrouwen in de rechter opgenomen (zie ook bijlage 1: figuur en tabel 1). Dit effect, dat rechtsgebruikers minder vertrouwen hebben dan niet-rechtsgebruikers, zien we terug onder zowel de nieuwe als de gemiddelde Nederlander. Ongeveer een derde van de groep gemiddelde Nederlanders geeft aan betrokken te zijn geweest bij een rechtszaak en een tiende van de nieuwe Nederlanders (zie ter verklaring voetnoot).¹³ Het gemiddeld rapportcijfer op vertrouwen in de rechter van burgers die betrokken waren bij een rechtszaak is een 5,9, en die van burgers die niet eerder betrokken waren bij een rechtszaak een 6,3; een statistisch significant verschil.¹⁴ Deze burgers hebben daadwerkelijk ervaring met de rechtspraak, maar minder vertrouwen in de rechter. Waar ligt dat aan? In eerder onderzoek maakt Van Velthoven (2011, p. 15) aannemelijk dat de tevredenheid van gebruikers van de rechtspraak sterker gerelateerd is aan de distributieve rechtvaardigheid (de uitkomst) dan aan procedurele rechtvaardigheid (de bejegening). Wanneer we de ervaren distributieve rechtvaardigheid nagaan in het klantwaarderingsonderzoek van de Raad voor de rechtspraak (Klantwaardering rechtspraak, 2014, p. 18) zien we dan ook dat rechtsgebruikers met een gunstige uitspraak positiever oordelen over het functioneren van de rechtspraak (90% (zeer) tevreden), dan diegenen met een ongunstige uitspraak (62% (zeer) tevreden). Maar de kans dat er alleen burgers met een ongunstige uitspraak in onze gegevens zitten is niet erg groot, dus dit biedt geen verklaring voor het minder hoge vertrouwen onder rechtsgebruikers. Het zou kunnen zijn dat het domweg tegenvalt naar de rechter te gaan; hoge verwachtingen van burgers over de rechtspraak die niet worden ingelost wanneer zij uiteindelijk voor de rechter staan. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat burgers met minder sociaal vertrouwen relatief vaker in een rechtszaak verwickeld raken; enige aanwijzing daartoe komt uit onderzoek van Croes e.a. (2007).¹⁵ Er zou dan sprake zijn van een gezamenlijke derde factor: minder sociaal vertrouwen van die betreffende burger vergroot de kans

¹³ Dit grote verschil in 'gebruik' van de rechter kan te maken hebben met het verschil in vraagstelling in beide populaties. Onder de nieuwe Nederlanders is het betrokken zijn in een rechtszaak een afgeleide vraag van hoe men aan kennis over de rechtspraak komt. Bij de gemiddelde Nederlander is direct naar ervaring met rechters gevraagd. Vraagstelling steekproef nieuwe Nederlander: Hoe kom je aan je kennis over rechtspraak in Nederland? Gebruikte antwoordcategorie: 'ik ben zelf betrokken (geweest) bij een rechtszaak' (9%). Vraagstelling steekproef gemiddelde Nederlander: Heb je zelf weleens te maken gehad met de rechters in Nederland? Gebruikte antwoordcategorieën: 'rechtszaak aangespannen', 'gedaagd in rechtszaak', 'betrokken bij rechtszaak' (31%).

¹⁴ We weten overigens niet in wat voor type rechtszaak men betrokken was onder de nieuwe Nederlanders. Dat weten we wel voor een deel van de groep gemiddelde Nederlanders. Slechts de gemiddelde Nederlander die zelf een zaak aanspanden (34% van de rechtsbetrokkenen) hebben aangegeven om wat voor type zaak dit ging: kantonzaken (42%), onbepaald type (20%), civiele zaken (18%), bestuurszaken (10%) en strafzaken (10%). De relatie tussen minder vertrouwen in de rechter en type zaak is statistisch significant voor de zaken van het onbepaalde type. Dat maakt ons helaas niet veel wijzer.

¹⁵ De auteurs verwoorden dit als volgt: "[...] *De gedachte dat mensen met meer vertrouwen in de rechter en het rechtssysteem gecontroleerd voor de participatiegraad sociaal intelligenter zijn en daardoor minder (potentieel) juridische problemen hebben, wordt door de resultaten wel ondersteund (p. 67).*"

bij een rechtszaak betrokken te raken en leidt daarnaast tot minder vertrouwen in de rechter.¹⁶ Het feit dat we tussen gebruikers en niet-gebruikers geen verschillen zien in de opvattingen over de algemene prestaties van de rechtspraak, lijkt ook voor deze laatste verklaring te pleiten (bijlage 1, tabel 2). Rechtsgebruikers hebben minder vertrouwen in de rechter maar oordelen niet anders over de prestaties van de rechtspraak dan niet-gebruikers. Om er precies de vinger op te leggen is meer onderzoek nodig naar het sociaal vertrouwen van rechtsgebruikers en niet-gebruikers en de relatie met het vertrouwen in de rechter.

Tabel 1: Vertrouwen in de rechter in rapportcijfers (lineaire regressie, gestandaardiseerde bèta's), steekproef gemiddelde Nederlander en nieuwe Nederlander.

	Groep in analyse	1 Nieuwe en gemiddelde NL-er	2 Nieuwe en gemiddelde NL-er	3 Nieuwe NL-er	4 Gemiddelde NL-er
N (pairwise deletion missings)		2.380 - 3.057	2.380 - 3.057	611 - 1002	1.769 - 2.055
R2 adjusted		0.002	0.006	0.080	0.046
Constate		6.262**	6.258**	5.126**	6.532**
Etnische achtergrond	Turks		-0.023		
	Marokkaans		-0.005		
	Surinaams		-0.044*		
	Antilliaans/Arubaans		-0.076**		
	Pools		0.022		
	Alle nieuwe NL-ers (t.o.v. gemiddelde NL-er)	-0.050*			
<i>Achtergrond kenmerken</i>					
Sekse	Vrouw			0.095*	-0.018
Leeftijd	Jong naar oud (in klassen)			0.164**	-0.103**
Inkomen	Beneden modaal			0.030	0.022
	Boven modaal			-0.018	0.065**
Opleiding	Midden			0.014	0.048
	Hoog			0.142**	0.165**
Betrokken bij rechtszaak ¹	Ja			-0.191**	-0.101**

* P < 0.05

** P < 0.01

¹ Vraagstelling steekproef nieuwe Nederlander: Hoe kom je aan je kennis over rechtspraak in Nederland? Gebruikte antwoordcategorie: 'ik ben zelf betrokken (geweest) bij een rechtszaak' (9%). Vraagstelling steekproef gemiddelde Nederlander: Heb je zelf weleens te maken gehad met de rechters in Nederland? Gebruikte antwoordcategorieën: 'rechtszaak aangespannen', 'gedaagd in rechtszaak', 'betrokken bij rechtszaak' (31%).

¹⁶ In bijlage 1 (tabel 1) staat weergegeven welke kenmerken van invloed zijn op betrokkenheid in een rechtszaak onder de groep nieuwe Nederlanders. De kans hierop is in deze groep relatief groter voor mannen met een bovenmodaal inkomen, een gemiddeld opleidingsniveau, en minder algemeen institutioneel vertrouwen. Daarnaast blijken burgers met een Antilliaanse/Arubaanse, een Surinaamse en een Turkse achtergrond meer kans te hebben op betrokkenheid in een rechtszaak dan burgers met een Poolse of Marokkaanse achtergrond. Wanneer we algemeen institutioneel vertrouwen beschouwen als een afgeleide van sociaal vertrouwen, dan zou het inderdaad kunnen duiden op een samenhang tussen minder sociaal vertrouwen en meer rechtsgebruik. Zonder sociaal vertrouwen daadwerkelijk te meten kunnen we hier echter geen conclusies uit trekken.

Kortom, burgers met een Surinaamse of Antilliaanse/Arubaanse achtergrond hebben minder vertrouwen in de rechter dan de gemiddelde Nederlander. Een hoge opleiding, betrokkenheid in een rechtszaak en leeftijd zijn zowel voor de nieuwe Nederlander als de gemiddelde Nederlander de belangrijkste voorspellers voor vertrouwen in de rechter. Daarbij wel de kanttekening dat de kenmerken maar een betrekkelijk gering inzicht geven in het vertrouwen in de rechter; de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken verklaren zo'n 5 à 8% van de variatie in het vertrouwen.

Nieuwe Nederlanders onderling vergeleken

In tabel 2 vergelijken we het vertrouwen in de rechter voor de nieuwe Nederlanders onderling. Ten eerste bezien we in hoeverre algemene voorkeuren en opvattingen het vertrouwen in de rechter verklaren, dit bekijken we vervolgens voor de opvattingen over de prestaties van de rechtspraak en tot slot voor de opvattingen over discriminatie (zie voor een overzicht figuur 2 en 3 in bijlage 1). De vergelijkingsgroep is hier telkens de burger met een Poolse achtergrond, deze groep scoort het hoogst op vertrouwen in de rechter.

- *Sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken.* Het eerste model in tabel 2, waarin de etnische achtergrond en de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken zijn opgenomen, laat zien dat burgers met een Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse/Arubaanse of een Surinaamse achtergrond verschillen in vertrouwen in de rechter van burgers met een Poolse achtergrond. Dit effect is het sterkst bij burgers met een Antilliaanse/Arubaanse achtergrond en het minst sterk bij burgers met een Marokkaanse achtergrond.

We zien terug dat vrouwen meer vertrouwen in de rechter stellen dan mannen en dat een hogere leeftijd en een hogere opleiding tot meer vertrouwen leidt. Eerdere betrokkenheid in een rechtszaak zien we eveneens terug als relevant kenmerk; deze betrokkenheid heeft minder vertrouwen in de rechter als gevolg. Daarnaast zien we een statistisch significant effect van een nieuw toegevoegd sociaal-maatschappelijk achtergrondkenmerk; het aantal jaren dat men in Nederland woont. Naarmate burgers langer in Nederland wonen of geboren zijn in Nederland neemt het vertrouwen in de rechter toe. Dit kan men, refererend aan het veronderstelde verband tussen institutioneel vertrouwen en sociale cohesie (zie paragraaf 1), duiden als een inburgerings-effect.

De bevindingen onder nieuwe Nederlanders zijn ook als volgt te lezen; een man met een Poolse achtergrond tussen de 35 en 44 jaar, met een modaal inkomen, een gemiddeld opleidingsniveau, geen eerdere betrokkenheid in een rechtszaak en minder dan 5 jaar woonachtig in Nederland, geeft de rechter een rapportcijfer van 6,0 op vertrouwen. Een burger met diezelfde kenmerken maar een andere etnische achtergrond geeft dus een lager rapportcijfer voor vertrouwen in de rechter. Voor burgers met dezelfde kenmerken en bijvoorbeeld een Antilliaanse/Arubaanse achtergrond is dit rapportcijfer een 4,2.

Tabel 2: Vertrouwen in de rechter in rapportcijfers (lineaire regressie, gestandaardiseerde bèta's), steekproef nieuwe Nederlanders.

	Groep in analyse	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
N (pairwise deletion missings)		611 - 1002	611 - 1002	611 - 1002	611 - 1002
R2 adjusted		0.115	0.397	0.433	0.471
Constante		4.706**	1.857**	2.014**	2.50**
<i>Achtergrond kenmerken</i>					
Etnische achtergrond	Turks	-0.261**	-0.197**	-0.215**	-0.191**
	Marokkaans	-0.244**	-0.111	-0.141*	-0.103
	Surinaams	-0.340**	-0.165*	-0.177**	-0.154*
	Antilliaans/Arubaans	-0.387**	-0.255**	-0.244**	-0.214**
	Pools	-	-	-	-
Sekse	Vrouw	0.096**	0.068*	0.058	0.056
Leeftijd	Jong naar oud (in klassen)	0.215**	0.129**	0.097**	0.070*
Inkomen	Beneden modaal	0.041	0.060	0.019	0.004
	Boven modaal	-0.012	0.034	0.006	0.016
Opleiding	Midden	0.002	0.028	0.015	0.009
	Hoog	0.143**	0.077*	0.074*	0.078*
Betrokken bij rechtszaak ¹	Ja	-0.167**	-0.099**	-0.108**	-0.091**
Aantal jaren in NL	Kort naar altijd (in klassen)	0.284**	0.147*	0.105	0.094
<i>Algemene opvattingen en voorkeuren</i>					
Algemeen institutioneel vertrouwen ²	Laag naar hoog (rapportcijfer)		0.544**	0.538**	0.496**
Religie	Wel religieus		0.011	0.018	0.010
Stemgedrag	Niet gestemd (wel stemgerechtigd)		-0.059	-0.040	-0.016
<i>Opvattingen over prestaties van de rechtspraak</i>					
Hoogte straffen	Te licht			0.103**	0.134**
Criminaliteit zorgelijk	Zorgelijk			0.077*	0.076*
Effectiviteit rechtssysteem	Wel effectief			0.113**	0.138**
<i>Opvattingen discriminatie</i>					
Discriminatie door/op:	Arbeidsmarkt				-0.014
	Politie				0.017
	Rechter				-0.218**

* P < 0.05

** P < 0.01

¹ Vraagstelling steekproef nieuwe Nederlander: Hoe kom je aan je kennis over rechtspraak in Nederland? Gebruikte antwoordcategorie: 'ik ben zelf betrokken (geweest) bij een rechtszaak' (9%).

² Algemeen vertrouwen in instituties is het gemiddelde rapportcijfer op vertrouwen in: de kranten, de televisie, de vakbonden, de grote ondernemingen, de Tweede Kamer, de regering (gemiddeld rapportcijfer 5,2).

- *Algemene opvattingen en voorkeuren.* Toevoeging van algemene opvattingen en voorkeuren, waaronder algemeen institutioneel vertrouwen, religie en stemgedrag in model 2 laat zien dat het algemeen institutioneel vertrouwen een zeer sterk effect heeft op het vertrouwen in de rechter.¹⁷ Hoe meer vertrouwen in andere instituties, hoe meer vertrouwen men in de rechter heeft.¹⁸ Bevindingen uit eerder onderzoek toonden dit al aan onder Nederlanders zonder specifieke migratie-achtergrond. Daarmee zien we de verschillen in vertrouwen naar etnische achtergrond kleiner worden, maar ze zijn nog steeds statistisch significant. Alleen voor burgers met een Marokkaanse achtergrond is het verschil door het effect van algemeen institutioneel vertrouwen verdwenen. Dat burgers met een Marokkaanse achtergrond relatief hoger scoren op sociaal en institutioneel vertrouwen werd eerder geconstateerd in de literatuur (paragraaf 2). Ook de significante effecten van de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken verzwakken. Zo ook het negatieve effect van betrokkenheid in een rechtszaak, dat vermindert met de helft.

- *Opvattingen over prestaties van de rechtspraak.* In model 3 zijn de opvattingen over de prestaties van de rechtspraak toegevoegd. Zowel de opvatting dat men te licht straft, zich zorgen maakt om de criminaliteit als de opvatting dat de rechtspraak effectief werkt, geven een positief effect op vertrouwen in de rechter. Dit effect is bij de opvatting dat er te licht wordt gestraft verrassend. Immers, logischerwijs zou te licht straffen eerder tot minder vertrouwen in de rechter leiden. Kennelijk wordt de hoogte van de straf niet gezien als een prestatie van de rechter of de rechtspraak. Een eerdere verklaring hiervoor komt van Croes (2011) die constateerde dat burgers te lage straffen klaarblijkelijk de politiek verwijten en niet de rechter. De Keijser e.a. opperden in een eerdere publicatie dat de wens tot hogere straffen wellicht meer een uiting was van zorgen om veiligheid en criminaliteit in de samenleving (De Keijser, Van Koppen & Elffers, 2006, p. 21). Dat ligt hier minder voor de hand want 'zorgen om criminaliteit' heeft een separaat effect op vertrouwen. Tabel 2 in bijlage 1 laat zien dat met name burgers met een Marokkaanse achtergrond de opvatting zijn toegedaan dat er te licht wordt gestraft.

- *Opvattingen over discriminatie.* In model 4, waarin ook de percepties over discriminatie zijn opgenomen, zien we dat de opvatting dat de rechter discrimineert een sterk negatief effect heeft op het vertrouwen.¹⁹ Het effect op zichzelf is niet helemaal een verrassing en enigszins tautologisch want discriminatie door de rechter en vertrouwen in de rechter liggen conceptueel vrij dicht bij elkaar. Wél willen we weten of opvattingen over discriminatie samenhangen met bepaalde kenmerken van nieuwe Nederlanders (bijlage 1, tabel 3). Die analyse laat zien dat ten opzichte van de burgers met een Poolse achtergrond, alle andere etnische groepen sterker de mening zijn toegedaan dat er wordt gediscrimineerd; burgers met een Marokkaanse achtergrond zijn het meest van mening dat er wordt gediscrimineerd, burgers met een Turkse achtergrond het minst. Naarmate nieuwe Nederlanders ouder zijn en langer in Nederland wonen, zijn zij minder vaak van mening dat er wordt gediscrimineerd; kenmerken als (eerdere) betrokkenheid in een rechtszaak en een bovenmodaal inkomen leiden juist tot meer gevoelens van discriminatie. Rechtsgebruikers zijn dus vaker van mening dat zij gediscrimineerd worden dan niet-rechtsgebruikers. Dit geldt zowel voor discriminatie op de arbeidsmarkt, door de politie als door de rechter. Het lijkt niet echt aannemelijk dat een daadwerkelijke (negatieve) ervaring met een rechter in een rechtszaak, ook tot sterkere opvattingen

¹⁷ Het algemeen vertrouwen in instituties is geconstrueerd door het gemiddelde rapportcijfer op vertrouwen in: de kranten, de televisie, de vakbonden, de grote ondernemingen, de Tweede Kamer en de regering (gemiddeld rapportcijfer 5,2).

¹⁸ Het algemeen institutioneel vertrouwen doet het in eerste instantie statistisch significante effect van stemgedrag (niet zichtbaar in tabel), volledig teniet.

¹⁹ Wanneer de discriminatie-opvattingen een voor een worden toegevoegd, laat discriminatie op de arbeidsmarkt en door de politie ook een statistisch significant negatief effect op vertrouwen in de rechter zien. Deze effecten verdwijnen zodra de opvattingen over discriminatie door de rechter aan het model worden toegevoegd. Kennelijk zijn burgers die vinden dat de rechter discrimineert ook van mening dat er op de arbeidsmarkt en door de politie wordt gediscrimineerd.

over discriminatie op de arbeidsmarkt zou leiden. Ook deze bevinding lijkt eerder te duiden op een relatie tussen rechtsgebruik en een lager algemeen sociaal vertrouwen, dan op de daadwerkelijke ervaring in de rechtspraak.

De sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken verklaren de variatie in het vertrouwen in de rechter voor 12%. Door de algemene opvattingen op te nemen wordt 40% van het vertrouwen in de rechter verklaard, met de opvattingen over de prestaties van de rechtspraak 43%, en door de opvattingen over discriminatie toe te voegen wordt 47% van de variatie in vertrouwen verklaard. Hieruit blijkt dat de algemene voorkeuren en opvattingen het meest van belang zijn voor vertrouwen in de rechter onder nieuwe Nederlanders, met name wat betreft het algemeen institutioneel vertrouwen. Dit resultaat is niet anders dan doorgaans voor Nederlanders zonder migratie-achtergrond wordt geconstateerd.

6 Conclusies

Nieuwe Nederlanders hebben volgens dit onderzoek niet minder vertrouwen in de rechtspraak, maar wèl minder vertrouwen in de rechter dan de gemiddelde Nederlander. Een verklaring voor de bevinding dat het vertrouwen niet verschilt voor de rechtspraak maar wel voor de rechter zelf, zou kunnen liggen in het onderliggend sociaal vertrouwen. Uit eerder onderzoek blijkt dat het sociaal vertrouwen sterk verschilt tussen burgers met en burgers zonder een migratie-achtergrond; dit is niet geval voor het institutioneel vertrouwen. Het zou kunnen dat vertrouwen in de rechter meer een maatstaf van sociaal vertrouwen is, terwijl het vertrouwen in de rechtspraak meer samenhangt met institutioneel vertrouwen. Exacte duiding is op basis van dit onderzoek echter niet mogelijk.

Met name burgers met een Surinaamse of Antilliaanse/Arubaanse achtergrond hebben minder vertrouwen in de rechter dan de gemiddelde Nederlander. Wat sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken betreft is zowel onder de nieuwe als onder de gemiddelde Nederlander een hoge opleiding of het (eerder) betrokken zijn bij een rechtszaak de belangrijkste determinant van het vertrouwen in de rechter. Een hogere opleiding gaat samen met meer vertrouwen en betrokken zijn bij een rechtszaak met minder vertrouwen. We weten niet of de laatstgenoemde negatieve samenhang het gevolg is van daadwerkelijk (negatief) ervaren prestaties van de rechtspraak of dat er sprake is van een gezamenlijke derde factor: minder sociaal vertrouwen van die betreffende burger vergroot de kans bij een rechtszaak betrokken te raken en leidt daarnaast tot minder vertrouwen in de rechter. Ook leeftijd blijkt sterk van belang. Onder de nieuwe Nederlanders hebben ouderen meer vertrouwen in de rechter; de oudere gemiddelde Nederlander heeft dit juist minder.

Vergelijking tussen de nieuwe Nederlanders onderling waarin ook algemene opvattingen en voorkeuren en opvattingen over de prestaties van de rechtspraak zijn meegenomen, laat zien dat burgers met een Surinaamse, Antilliaanse/Arubaanse en Turkse achtergrond minder vertrouwen in de rechter hebben in vergelijking met burgers met een Poolse achtergrond. Naast effecten van sekse, leeftijd, opleiding en eerdere betrokkenheid in een rechtszaak zien we onder de sociaal-maatschappelijke achtergrondkenmerken ook een inburgerings-effect; meer vertrouwen naarmate men langer in Nederland woont.

Het algemeen institutioneel vertrouwen van nieuwe Nederlanders blijkt de sterkste voorspeller voor het vertrouwen in de rechter. Net zoals dat doorgaans wordt geconstateerd voor Nederlanders zonder migratie-achtergrond. Een al bekend fenomeen: hoe meer vertrouwen in de instituties in Nederland in het algemeen, hoe meer vertrouwen in de rechter. De negatieve invloed van betrokkenheid in een rechtszaak op vertrouwen vermindert maar blijft zijn effect behouden naast algemeen institutioneel vertrouwen. Opvattingen over de prestaties van de rechtspraak doen er eveneens toe, zij het in mindere mate: degene die zich zorgen maakt om de criminaliteit, de straffen te laag acht en het rechtssysteem effectief vindt, heeft meer vertrouwen in de rechter. Vooral het samengaan van meer vertrouwen met de opvatting over lichte straffen is wat bevreedend.

Blijkbaar rekent men dat de rechtspraak zelf niet aan. Die opvatting over te lichte straffen is met name onder burgers met een Marokkaanse achtergrond vaker te vinden. Gevoelens van discriminatie leiden tot minder vertrouwen in de rechter, met name wanneer burgers vinden dat de rechter zelf discrimineert. Burgers met een Poolse achtergrond zijn het minst en burgers met een Marokkaanse achtergrond het meest de mening toegedaan dat de rechter discrimineert.

Het algemeen institutioneel vertrouwen van nieuwe Nederlanders blijkt bij dit alles de belangrijkste voorspeller voor vertrouwen in de rechter. De opvattingen over de prestaties van de rechtspraak, in het bijzonder die over de effectiviteit van het rechtssysteem, kunnen we beschouwen als een indicator voor de gepercipieerde distributieve rechtvaardigheid. Die blijkt er wel iets toe te doen voor het vertrouwen. Zouden we de opvattingen over discriminatie door de rechter als een aspect van gepercipieerde procedurele rechtvaardigheid beschouwen, dan mogen we concluderen dat die een flink effect op vertrouwen heeft. Dat neemt niet weg dat percepties over het functioneren van andere grote instituties in de samenleving meer weerslag op het vertrouwen van burgers in de rechter hebben, dan de eventuele percepties over geleverde prestaties door de rechtspraak. Dat is bij Nederlanders zonder migratieachtergrond doorgaans niet anders. Wel daarbij de kanttekening dat we hier niet kunnen preciseren in welke mate het basisvertrouwen of sociaal vertrouwen van burgers van invloed is op dit vertrouwen in instituties. Om te duiden waarom burgers die eerder betrokken waren bij een rechtszaak minder vertrouwen in de rechter stellen, is meer vergelijkend onderzoek benodigd naar het institutioneel én sociaal vertrouwen van gebruikers en niet-gebruikers van rechtspraak.

Literatuur

Achterberg, P. & Mascini, P. (2013), Kenmerken Nederlanders die de rechtspraak wantrouwen zich door institutioneel wantrouwen in het algemeen? In: *Nederlands Juristenblad*, afl. 11.

Bos, K. van den (2011), *Vertrouwen in de overheid: wanneer hebben burgers het, wanneer hebben ze het niet, en wanneer weten ze niet of de overheid te vertrouwen is?* Een essay over de sociaal-psychologische werking van vertrouwen en de mens als informatievergarend individu. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Croes, M. & Gammeren-Zoetewij, M. van (2007), Vertrouwen in de geschilbeslechtingsdelta. In: *Mens & Maatschappij*, jaargang 82, nr. 1.

Croes, M. (2011), Heeft de burger vertrouwen in de rechter? In: *Recht van onderop. Antwoorden uit de rechtssociologie*. Redactie: Hertogh, M. & Weyers, H. Nijmegen: Ars Aequi Libri.

Dekker, P., Maas-de Waal, C. & Meer, T. van der (2004), *Vertrouwen in de rechtspraak. Theoretische en empirische verkenningen voor een monitor*. Den Haag: SCP.

Dekker, P. & Meer, T. van der (2007), *Vertrouwen in de rechtspraak nader onderzocht*. Den Haag: SCP.

Dekker, P. & Houwelingen, P. van (2017), *Burgerperspectieven 2017/4. Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB)*. Den Haag: SCP.

Houwelingen, P. van, Huijnk, W. & Ridder, J. den (2016), Participatie en vertrouwen van niet-westerse migranten. In: *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Redactie: Huijnk, W. & Andriessen I. Den Haag: SCP.

Keijser, J. W. de, Koppen, P. J. van & Elffers, H. (2006), *Op de stoel van de rechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter?* Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Klantwaardering Rechtspraak 2014 (2015). Amsterdam: Regioplan/Ipsos.

Kleinnijenhuis, J., Atteveldt, W. van & Welbers, K. (2012), *De herkomst van vertrouwen in de rechtsstaat 1993 – 2012*. Onderzocht via tekstmining van de mediaberichtgeving en analyse van de publieke opinie. Amsterdam: VU.

Klijn, A. & Croes, M. (2012), Het effect van de televisieserie 'De rechtbank': beklijft het? In: *Trema*, nr. 9.

Meer, T. van der (2004), Vertrouwen in de rechtspraak: empirische bevindingen. In: *Rechtstreeks* 1.

Niemeijer, B. & Wijck, P. van (2013), Verschillen tussen burgers in vertrouwen in de rechtspraak. In: *Recht der Werkelijkheid* (34) 2.

Noije, L. van & Putters, K. (2017), Vertrouwen in de rechtspraak, nu en in de toekomst? In: *Rechtstreeks* 2.

Peters, S. & Voert, M. ter (2006), *Geschilbeslechting (niet-westerse) allochtonen en autochtonen vergeleken. Een theoretisch empirische verkenning*. Den Haag: WODC.

Reputatie in de waagschaal (2016). Reputatie van de rechters in Nederland. Amsterdam: Motivaction.

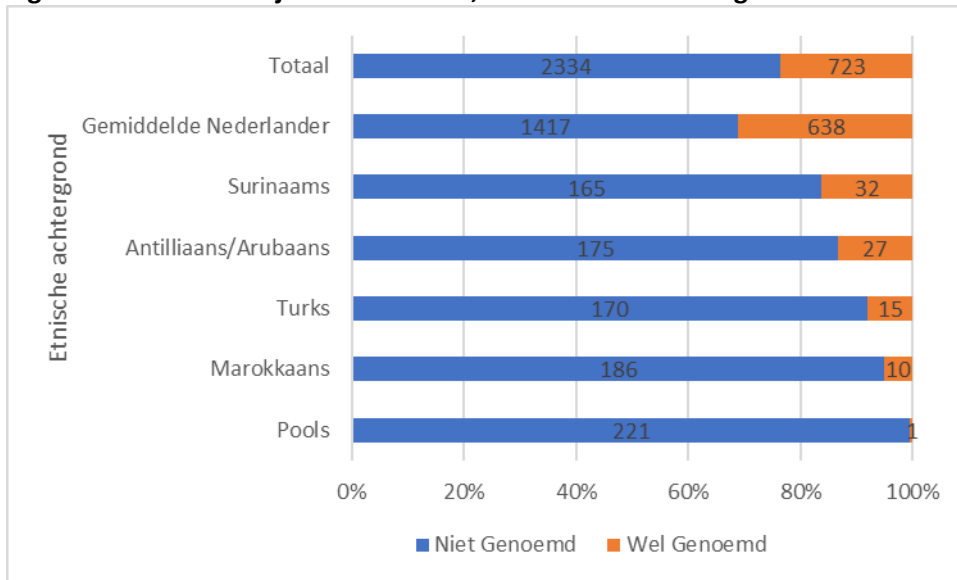
Ridder, J. den, Andriessen, I. & Dekker, P. (2017), *Burgerperspectieven 2017|2. Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB)*. Den Haag: SCP.

Velthoven, B.C.J. van (2011), Over het relatieve belang van een eerlijke procedure: procedurele en distributieve rechtvaardigheid in Nederland. In: *Rechtsgeleerd Magazijn THEMIS* 1.

Voert, M. J. ter & Klein Haarhuis C.M. (2015), *Geschildbeslechtingdelta 2014. Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. Den Haag: WODC, Onderzoek en beleid 315.

Bijlage 1 Achtergrond analyses

Figuur 1: Betrokken bij een rechtszaak, naar etnische achtergrond

Tabel 1: Betrokken bij een rechtszaak, niet (0) en wel (1) (logistische regressie, exponentiele bèta's), steekproef nieuwe Nederlanders.¹

	Groep in analyse	Betrokkenheid
N (listwise deletion missings)		803
Nagelkerke R2		0.191
Constante		0.014**
Etnische achtergrond		
	Turks	21.106*
	Marokkaans	10.511
	Surinaams	29.225**
	Antilliaans/Arubaans	36.280**
	Pools	-
Achtergrond kenmerken		
Sekse	Vrouw	0.588*
Leeftijd	Jong naar oud (in klassen)	1.144
Inkomen	Beneden modaal	1.698
	Boven modaal	2.180*
Opleiding	Midden	1.859*
	Hoog	1.346
Aantal jaren in NL	Kort naar altijd (in klassen)	0.998
Algemene opvattingen en voorkeuren		
Algemeen institutioneel vertrouwen ²	Laag naar hoog (rapportcijfer)	0.748**
Religie	Wel religieus	0.753
Stemgedrag	Niet gestemd (wel stemgerechtigd)	0.719

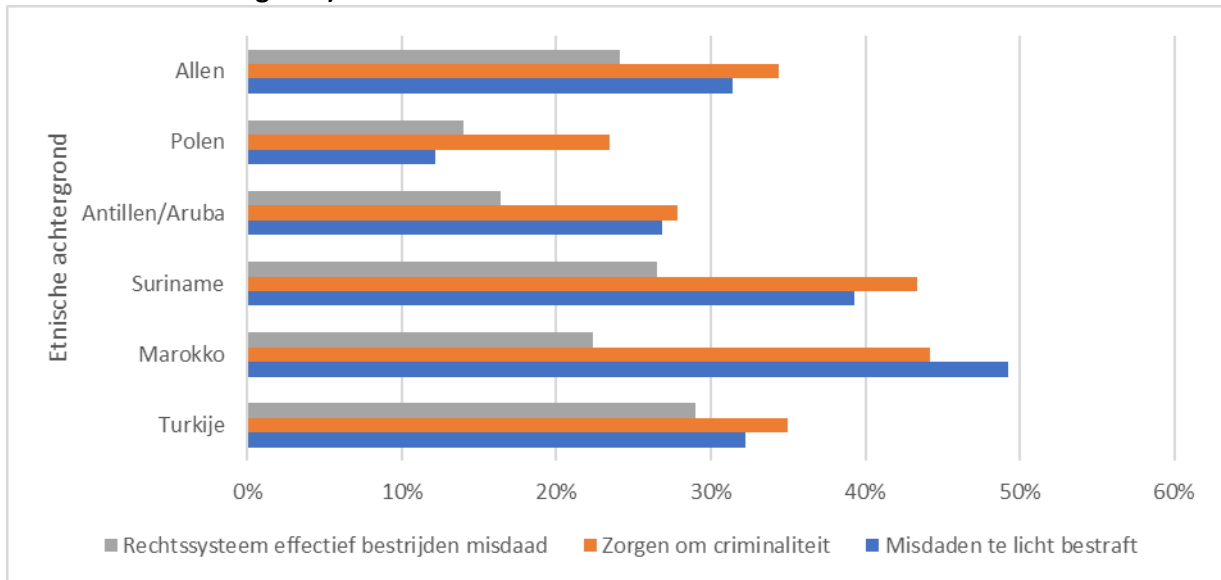
* P < 0.05

** P < 0.01

¹ De in de tabel weergegeven coëfficiënten zijn kans-verhoudingen, een coëfficiënt groter dan 1 geeft een toename aan, een coëfficiënt kleiner dan 1 een afname, hoe verder een coëfficiënt van 1 afstaat (positief of negatief) hoe sterker het verband. Vraagstelling steekproef nieuwe Nederlander: Hoe kom je aan je kennis over rechtspraak in Nederland? Gebruikte antwoordcategorie: 'ik ben zelf betrokken (geweest) bij een rechtszaak' (9%).

² Algemeen vertrouwen in instituties is het gemiddelde rapportcijfer op vertrouwen in: de kranten, de televisie, de vakbonden, de grote ondernemingen, de Tweede Kamer, de regering (gemiddeld rapportcijfer 5,2).

Figuur 2: Opvattingen over prestaties van de rechtspraak (percentage zeer mee eens en mee eens; naar etnische achtergrond)

Tabel 2: Opvattingen over prestaties van de rechtspraak van zeer mee oneens naar zeer mee eens (lineaire regressie, gestandaardiseerde bèta's), steekproef nieuwe Nederlanders.

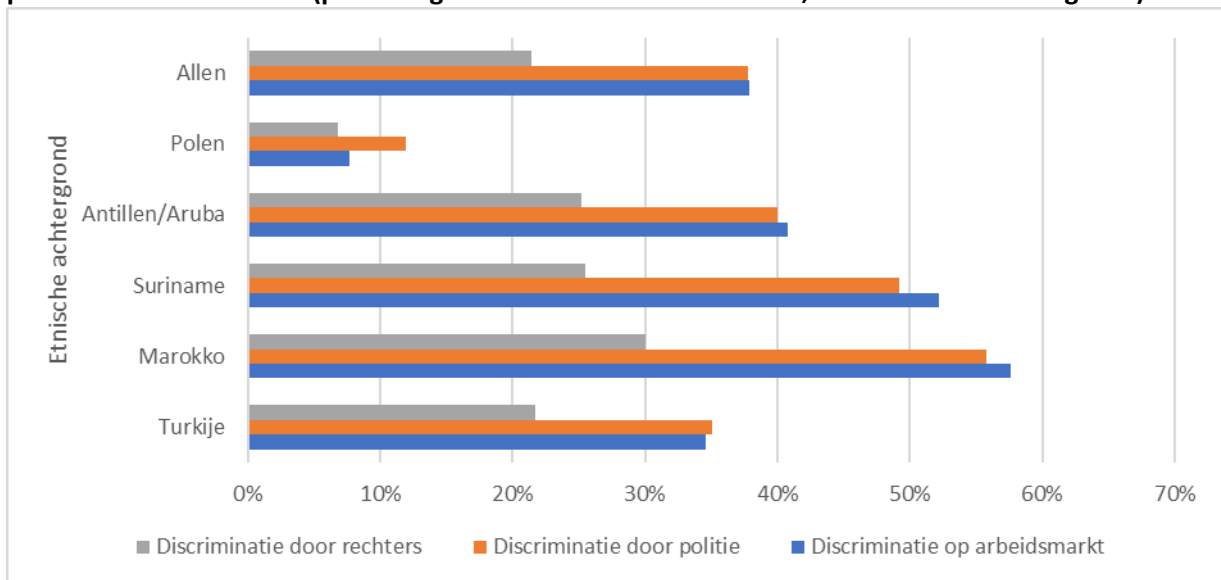
	Groep in analyse	Straffen te licht	Zorgen om criminaliteit	Effectieve rechtspraak
N (pairwise deletion missings)		1002	1002	1002
R2 adjusted		0.086	0.083	0.048
Constante		2.430**	2.502**	2.924**
Etnische achtergrond	Turks	0.040	-0.041	0.045
	Marokkaans	0.233**	0.054	0.082
	Surinaams	0.032	-0.011	0.058
	Antilliaans/Arubaans	-0.042	-0.148*	-0.065
	Pools	-	-	-
<i>Achtergrond kenmerken</i>				
Sekse	Vrouw	0.025	0.107**	0.085**
Leeftijd	Jong naar oud (in klassen)	0.122**	0.121**	0.035
Inkomen	Beneden modaal	0.175**	0.158**	0.139**
	Boven modaal	0.060	0.139**	0.103**
Opleiding	Midden	0.085*	0.100**	-0.003
	Hoog	0.007	0.077*	0.007
Betrokken bij rechtszaak ¹	Ja	0.003	0.030	-0.046
Aantal jaren in NL	Kort naar altijd (in klassen)	0.017	0.003	-0.129*

* P < 0.05

** P < 0.01

¹ Vraagstelling steekproef nieuwe Nederlander: Hoe kom je aan je kennis over rechtspraak in Nederland? Gebruikte antwoordcategorie: 'ik ben zelf betrokken (geweest) bij een rechtszaak' (9%).

Figuur 3: Worden Nederlanders met een migratieachtergrond gediscrimineerd door rechters, politie en arbeidsmarkt? (percentage zeer mee eens en mee eens; naar etnische achtergrond)

Tabel 3: Opvattingen over discriminatie van zeer mee oneens naar zeer mee eens (lineaire regressie, gestandaardiseerde bèta's), steekproef nieuwe Nederlanders.

	Groep in analyse	Discriminatie Arbeidsmarkt	Discriminatie Politie	Discriminatie Rechter
N (pairwise deletion missings)		1002	1002	1002
R2 adjusted		0.187	0.145	0.072
Constante		2.934**	3.085**	3.380**
Etnische achtergrond	Turks	0.288**	0.179**	0.183**
	Marokkaans	0.575**	0.484**	0.370**
	Surinaams	0.480**	0.358**	0.357**
	Antilliaans/Arubaans	0.387**	0.268**	0.247**
	Pools	-	-	-
<i>Achtergrond kenmerken</i>				
Sekse	Vrouw	0.011	0.012	-0.007
Leeftijd	Jong naar oud (in klassen)	-0.118**	-0.127**	-0.148**
Inkomen	Beneden modaal	0.096**	0.087**	-0.014
	Boven modaal	0.164**	0.171**	0.104**
Opleiding	Midden	0.116**	0.099**	0.032
	Hoog	0.058	0.050	-0.028
Betrokken bij rechtszaak ¹	Ja	0.169**	0.131**	0.114**
Aantal jaren in NL	Kort naar altijd (in klassen)	-0.284**	-0.232**	-0.332**

* P < 0.05

** P < 0.01

¹ Vraagstelling steekproef nieuwe Nederlander: Hoe kom je aan je kennis over rechtspraak in Nederland? Gebruikte antwoordcategorie: 'ik ben zelf betrokken (geweest) bij een rechtszaak' (9%).

Bijlage 2 Overzicht achtergrondkenmerken

		Etnische achtergrond											
		Gemiddelde Nederlander		Turks		Marokkaans		Surinaams		Antilliaans/Arubaans		Pools	
		Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Sekse	man	1023	50%	94	51%	97	49%	94	48%	92	46%	108	49%
	vrouw	1032	50%	91	49%	100	51%	103	52%	110	54%	114	51%
Leeftijd in categorieën	15 t/m 24	250	12%	40	22%	44	22%	37	19%	45	22%	34	15%
	25 t/m 34	361	18%	47	25%	48	25%	41	21%	57	28%	90	40%
	35 t/m 44	409	20%	56	30%	55	28%	39	20%	36	18%	49	22%
	45 t/m 54	445	22%	30	16%	37	19%	44	22%	32	16%	25	11%
	55 t/m 70	589	29%	12	6%	12	6%	36	18%	32	16%	24	11%
Inkomen in categorieën	beneden modaal	710	35%	23	12%	66	34%	93	47%	80	39%	111	50%
	modaal	285	14%	106	57%	19	10%	28	14%	60	30%	26	12%
	boven modaal	520	25%	33	18%	15	8%	26	13%	19	9%	1	0%
	onbekend	539	26%	24	13%	97	49%	49	25%	43	21%	84	38%
Opleiding in categorieën	laag	433	21%	76	41%	85	44%	51	26%	53	26%	45	20%
	midden	1073	52%	92	50%	94	48%	113	57%	116	57%	162	73%
	hoog	550	27%	17	9%	17	9%	33	17%	33	16%	16	7%
Betrokkenheid in een rechtszaak	niet genoemd en onbekend	1417	69%	170	92%	186	95%	165	84%	175	87%	221	100%
	wel genoemd	638	31%	15	8%	10	5%	32	16%	27	13%	1	0%
Aantal jaren in NL	minder dan 5 jaar in NL	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	2	1%	166	75%
	5 - 10 jaar in NL	0	0%	2	1%	1	1%	4	2%	8	4%	36	16%
	11 - 20 jaar in NL	0	0%	26	14%	17	9%	8	4%	25	12%	16	7%
	meer dan 20 jaar in NL	0	0%	46	25%	58	29%	80	41%	55	28%	3	1%
	altijd in NL - tweede generatie	0	0%	112	60%	120	61%	104	53%	111	55%	1	0%
Algemeen institutioneel vertrouwen	rapportcijfer 1 tot 5 en onbekend	0	0%	56	37%	86	46%	99	55%	78	50%	55	47%
	rapportcijfer 6 tot 10	0	0%	95	63%	100	54%	82	45%	79	50%	62	53%
Religieus	niet genoemd en onbekend	0	0%	10	6%	21	11%	82	42%	76	38%	88	40%
	wel genoemd	0	0%	175	94%	176	89%	115	58%	126	62%	134	60%
Gestemd	wel gestemd, niet-stemgerechtigd en onbekend	0	0%	165	89%	158	80%	134	68%	137	68%	217	98%
	niet gestemd (wel stemgerechtigd)	0	0%	20	11%	38	20%	63	32%	64	32%	5	2%
Misdaden te licht bestraft	(zeer) mee oneens en neutraal	0	0%	125	67%	99	51%	120	61%	148	73%	195	88%
	(zeer) mee eens	0	0%	60	33%	97	49%	77	39%	54	27%	27	12%

		Etnische achtergrond											
		Gemiddelde Nederlander		Turks		Marokkaans		Surinaams		Antilliaans/Arubaans		Pools	
		Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Zorgen om criminaliteit	(zeer) mee oneens en neutraal	0	0%	120	65%	110	56%	112	57%	145	72%	170	76%
	(zeer) mee eens	0	0%	65	35%	87	44%	85	43%	56	28%	52	24%
Rechtssysteem effectief in bestrijden misdaad	(zeer) mee oneens en neutraal	0	0%	132	71%	153	78%	144	73%	168	83%	191	86%
	(zeer) mee eens	0	0%	54	29%	44	22%	52	27%	33	17%	31	14%
Discriminatie op arbeidsmarkt	(zeer) mee oneens en neutraal	0	0%	121	65%	83	42%	94	48%	119	59%	205	92%
	(zeer) mee eens	0	0%	64	35%	113	58%	103	52%	82	41%	17	8%
Discriminatie door politie	(zeer) mee oneens en neutraal	0	0%	120	65%	87	44%	100	51%	121	60%	196	88%
	(zeer) mee eens	0	0%	65	35%	109	56%	97	49%	81	40%	26	12%
Discriminatie door rechters	(zeer) mee oneens en neutraal	0	0%	145	78%	137	70%	147	75%	151	75%	207	93%
	(zeer) mee eens	0	0%	40	22%	59	30%	50	25%	51	25%	15	7%